

Lärarhandledning

www.varsamt.org

INLEDNING

Detta dokument vänder sig i första hand till lärare som vill använda webbplatsen Varsamt i sin undervisning. Webbplatsen är en introduktion till mer kunskap om byggnadshistoria och ett varsamt förhållningssätt. Denna text är tänkt att ge tips i argumentationen för ett varsamt förhållningssätt. Förhoppningen är att arbetet med Varsamt ska leda till diskussioner i klassen där olika perspektiv på bebyggelse och bevarande kan komma fram. Det är positivt om det blir tydligt att hus kan underhållas på många olika sätt och att det är upp till byggherren att göra medvetna val. Detta dokument ger även en bakgrund till webbplatsens upplägg och innehåll. Avslutningsvis ges några exempel på hur respektive avsnitt kan användas i undervisningen.

Östersund, år 2013

DÄRFÖR VARSAMT

Varsamhetsparagrafen

Enligt Skolverkets ämnesplan förväntas eleverna känna till de lagar och bestämmelser som finns för yrkesområdet och då är Plan- och bygglagen (PBL) grundläggande.

Varsamhet beskrivs först och främst i kapitel åtta med krav på byggnadsverk. Den så kallade varsamhetsparagrafen finns i 8 kap. 17 § och den gäller för alla byggnader oavsett vilken sorts hus det är eller var byggnaden står.

Ur ett varsamhetsperspektiv är det viktigt att yrkesverksamma inom byggsektorn känner till att paragrafen finns i PBL. Särskilt i de fall där privatpersoner är byggherre eftersom entreprenören ofta har en rådgivande roll gentemot privatpersoner med lite eller ingen erfarenhet av ombyggnad.

Webbplatsens flik "du väljer" är gjord för att vara utgångspunkt i diskussioner kring ett varsamt förhållningssätt. Här kan man pröva sig fram för att se hur karaktären ändras på ett hus när fönster, tak-, eller fasadmateriäl byts ut. Eftersom Plan- och bygglagens varsamhetsparagraf gäller för alla hus är det viktigt att eleverna har erfarenhet att diskutera kring begreppen varsamhet och karaktärsdrag.

Byggandet speglar samhället

Den rådande tidsanda som finns i samhället har alltid påverkat byggandet på olika sätt. Till exempel var det på 1100-talet som vi i Norden lärde oss att bygga hus av tegel. Den kunskapen kom i samband med att Norden kristnats och de nya klostren startade tegelbruk. Ett nyare exempel är att miljömedvetenheten i samhället gör att nya hus alltmer byggs för att vara energieffektiva.

Eftersom byggandet speglar samhället blir gamla byggnader en påminnelse om hur samhället var när husen uppfördes. Bebyggelse kan därför vara en påtaglig och konkret kontakt med äldre tid. Här gäller det att hitta en balans mellan att utveckla bebyggelsen utifrån dagens behov och levnadsstandard samtidigt som

PBL 8 kap. 17 §
"Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden."

karaktärsdragen inte i onödan tas bort så vi förlorar kontakten med platsens historia.

Med bara lite kunskap om byggnadshistoria kan man genom husen lära sig mer om livet förr. Relativt enkelt kan man gissa hur gammalt huset är och vilken funktion de hade från början. Det är som att lära sig ett nytt språk. När hus förvanskas blir det mycket svårare att förstå husens tillkomst. Genast tappas kontakten med de människor som levde och verkade på platsen.

Avsikten med ett varsamt förhållningssätt är inte att göra hela samhället till ett museum. Det går bra att bygga om hus och modernisera dem, men gör det utan att ta bort husets karaktärsdrag. Därför behöver vi göra medvetna val när hus ska underhållas så att karaktärsdragen inte tas bort. För att kunna modernisera utan att förvanska måste man ha tillräcklig kunskap. Används webbplatsen i undervisningen kan den förhoppningsvis väcka ett intresse för dessa frågor.

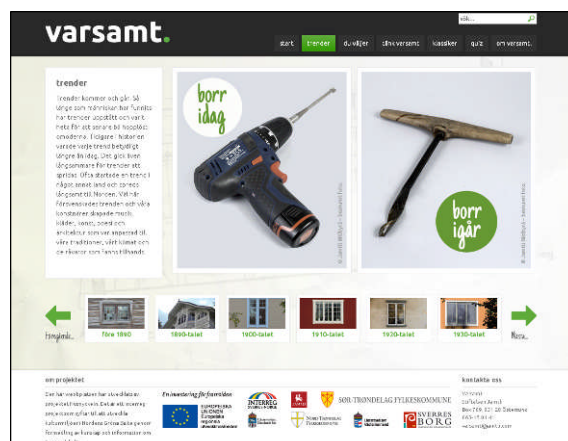
Förberedelser

- Förbered dig själv med att titta igenom presentationsfilmen som finns under fliken "om varsamt" och därunder "lärarhandledning".
- Ordna möjlighet att visa webbplatsen via projektor eller annan storbildsvisning för grupp samt ge varje elev tillgång till en egen dator.
- Om webbplatsens alla delar skall fungera krävs att webbläsaren är Explorer 9 (eller nyare version), Chrome eller Firefox. Om äldre version av Explorer används kommer inte musiken under "trender" att fungera.

TRENDER – TIDSANDA

Bakgrund

Att göra ombyggnader på ett varsamt sätt innebär att man ändrar utan att ta bort det tidstypiska. För att kunna göra det behöver man kunna hitta och känna igen husets karaktärsdrag. Därför inleds webbplatsen med avsnittet "trender" och vi tror att det kan vara bra att börja arbeta med den delen.

Fliken "trender" är en översiktlig introduktion till 1900-talets stil- och designhistoria. Här beskrivs den rådande tidsanda på ett översiktligt sätt. Avsikten är att öka medvetenheten om att saker och ting ser olika ut vid olika tider, medan olika ting från samma tid kan ha gemensamma drag. Tänk till exempel på 1950-talets klara färger som var populärt på allt från kläder till bilar.

För varje decennium från 1890- till 1990-talen beskrivs den tidsanda som rådde, med exempel på nya ord som uppstod under decenniet. Varje årtionde illustreras med fotografier som visar bilar, kläder, inredning och telefoner.

AKTIVITETER - TRENDER

Genomförande

Gå gemensamt igenom fliken "trender" med syftet att ge eleverna en första överblick. Titta tillsammans på fotografierna och läs nyorden. Finns tid kan ni med fördel läsa texterna för att få en förståelse för tidsandan och vilka stilideal som rådde.

Tips

Vid den gemensamma genomgången kan nedslag göras vid 1980-talet och 1950-talet vilket kan beskriva det decennium som elevernas föräldrar samt mor- och farföräldrar var i tonåren. Tänk även på att äldre generationer kan ha levt sin tonårstid i ett annat land, vilket kan leda till en diskussion om likheter och olikheter knutet till det valda decenniet.

Elevens aktiviteter

Låt eleverna arbeta enskilt vid en dator och svara på den quiz som heter "tidsanda". När alla frågor besvarats visas resultatet. I anslutning till resultatet finns länkar till "tidsanda" där eleven kan läsa mer om den aktuella tidsandan.

TRENDER – HUSTRENDER

Bakgrund

Från varje decennium under fliken "Trender" kan man gå vidare och se exempel på hur enfamiljshus såg ut vid samma tid. Klicka på den gröna pilen vid texten "Läs mer om hustrender på...". Här kan man se vad tidsandan gjorde för avtryck på byggandet.

Avsikten med denna del av webbplatsen är att visa att hus från olika tider ser olika ut. Husens utseende ändras över tid och hus från olika tider vittnar om den tid när husen byggdes.

Varje beskrivning av årtiondets hustrender består av en översiktlig text om den byggnadsstil som dominerade. De gröna cirklarna visar exempel på karaktärsdrag knutna till hus från tiden. Karaktärsdragen kan vara "utkragande skorstenskrön", "höga fönster med småspröjsad övre del" eller "mönstermurad dörrromfattning".

Avsikten är att inspirera eleven att titta efter detaljer på hus. Genom att klicka på orden i den vänstra kolumnen kan man läsa mer om husens grund, stomme, fasad, tak, ytterdörr och fönster, vid den aktuella tiden.

Förhoppningen är att ökad erfarenhet av olika sätt att se på hus kan leda till större varsamhet.

Genomförande

Gå gemensamt igenom några av de flikar som beskriver hustrender. De finns under varje årtionde av fliken "trender". Klicka på texten "Läs mer om hustrender på..." för att öppna en sida om hustrender. Läs texten som beskriver den arkitekturstil som var modern. Titta tillsammans på fotografiet och läs de gröna cirklarna med exemplen på tidstypiska karaktärsdrag. Känner eleverna till var i omgivningarna det finns exempel på hus från samma tid? Klicka även vidare på grund, stomme, fasad etc. och läs texten tillsammans med eleverna.

Tips

På den norska versionen av webbplatsen finns norska exempel på hus från respektive decennium.

AKTIVITETER - HUSTRENDER

Övning 1. Låt eleverna arbeta enskilt vid en dator och svara på den quiz som heter "hustrender". När alla frågor besvarats visas resultatet. I anslutning till resultatet finns länkar till "hustrender" där eleven kan läsa mer om den aktuella tidsandan.

Övning 2. Låt eleven välja ett decennium och därefter ska han eller hon formulera en text som beskriver byggnadens tidstypiska karaktärsdrag, d.v.s. utgå från texten i de gröna cirklarna och därefter formulera en text.

Övning 3. Eleven väljer själv någon av byggnadsdelarna grund, stomme fasad etc. Uppgiften går ut på att beskriva hur byggnadsdelen har utvecklats från tiden före 1890- till 1990-talet. Genom att titta genom alla flikar framkommer hur den valda byggnadsdelen förändrats över tid.

Övning 4: Ett hus är inte bara ett hus. Det kan vara vackert, fult, opraktiskt, praktiskt, tidstypiskt, imponerande, gammalt, nytt, sjukt, friskt, dyrt, billigt, fantastiskt, och mycket mera. Syftet med övning 4 är att låta eleven betrakta hus för att lägga märke till tidstypiska detaljer.

Bilaga: trender 1

Börja med att skriva ut pdf-filen "**trender 1**" från webbplatsen och kopiera därefter bilder och frågeställningar så att varje elev får en egen uppsättning.

I klassrummet

1. Dela ut bild 1.
2. Presentera och dela ut frågeställningarna.
3. Ge eleverna 5 minuter att besvara frågeställningarna.
4. Dela därefter ut bild 2 och 3 enligt ovan.

5. Gå igenom elevernas markeringar och försök att diskutera sådant som:

- Vilka likheter och skillnader ser vi hos de olika husen?
- Vad är det vi uppskattar hos olika hus i fråga om utseende och karaktär?
- Vad är du som privatperson beredd att satsa i tid och pengar för att behålla karaktären hos ditt eget hus?
- Vad har du som yrkesperson för möjlighet att verka för att behålla karaktären hos ett hus?
- Vilken betydelse har det att vara varsam om ett hus olika karaktärsdrag (färg, planlösning, materialval etc.) Har det någon betydelse? För vem har det betydelse; dig, grannarna, kommunen, museet?

Övning 5: Syftet med övningen är att låta eleverna bli bekanta med hus från olika tider för att bli vana att se likheter och skillnader på hus från olika tider.

Bilaga: trender 2

Börja med att skriva ut pdf-filen "**trender 2**" från webbplatsen. Placera fotografierna på en vägg, whiteboard, bord eller liknande med syftet att skapa möjlighet för eleverna att se och skriva på bilderna.

I klassrummet

Använd frågeställningarna i "trender 2". Presentera en fråga i taget. Diskutera elevernas markeringar efter varje fråga med den enkla följdfrågan; "Varför?"

DU VÄLJER

Bakgrund

Fliken "du väljer" är ett tillfälle att bygga om ett hus på många olika sätt utan att det kostar en krona. Här kan man se hur resultatet blir när de olika karaktärerna får bestämma. Syftet är att kunna prova sig fram och se vad som händer med husets karaktär när till exempel fasaden blir vit, taket svart eller huset förlängs. I verkliga livet är det alltid skarpt läge och det går inte att göra en ändring ogjord. Därför är detta en möjlighet att prova sig fram och se vad som är mer eller mindre varsamt.

För att kunna avgöra om resultatet är varsamt är det bra att veta mer om byggnadens utseende innan den ändrades. Läs därför gärna texttrutan till höger, med lite historik om huset i "du väljer". Nedan listas några karaktärsdrag som huset har. Läs även mer om 1910- och 1920-talet på webbplatsen under fliken "trender".

Husets karaktärsdrag

- Bruten takform (mansardtak)
- Kort takfot och taksprång
- Tak av lertegel
- Stående locklistpanel
- Knutbrädor som imiterar pilastrar
- Dekorert entréparti med överljus
- Spröjsade fönster
- Fönsterluckor
- Fönster med dekorerade överstycken
- Runt fönster
- O.s.v.

Husets historia

Järnvägsbokhållaren G Hallers lät 1922 bygga ett hus till sig själv i Östersund. Han anlidade arkitekten Robert Berghagen för att rita huset. Av ritningarna förstår man att huset byggdes i en annan tid än vår. I huset fanns jungfrukammare och sovrummet kallades sängkammare. Badkaret var i separat badrum skilt från husets wc. I källaren fanns bl.a. kolrum, pannrum och matkällare.

Till det yttre är huset en blandning av nationalromantik och 1920-talsklassicism. Det brutna taket, det korta taksprånget och fönsterluckorna har nationalromantisk prägel (1910-tal) medan entrépartiets pelarliknande omfattning och fönstrens tandsnittsformade överstycken är klassicistiska (1920-tal).

Förhoppningen är att ökad kunskap och reflektion om hur olika åtgärder påverkar husets utseende kan bidra till större varsamhet.

AKTIVITETER – DU VÄLJER

Genomförande

Bilaga: du väljer

Skriv ut pdf-filen "du väljer" till varje elev. Ordna möjligheten att visa webbplatsen via projektor eller annan storbildsvisning för gruppen. Eleverna skall inte använda sina datorer vid denna första inledande genomgång. Det är du som gör en gemensam genomgång.

Gå till fliken "du väljer" på webbplatsen. Kommentera startsidan med husets grundförutsättningar och att det finns fyra områden (fönster, tak, fasad, tillbyggnad), som kan åtgärdas samt vilken roll "Åsiktspanelen" har.

Välj "Tillbyggnad" och följ valserien;

1. Bygg till huset »
2. Förstora villan i markplan »
3. Bygg till i vinkel »
4. Modernt tillägg

Vid varje enskilt val förtydligas möjligheten att lyssna och titta på åsiktspanelens kommentarer. Observera att i de flesta fall finns nya filmer med nya åsikter vid varje valmöjlighet.

Låt därefter eleverna på egen hand arbeta igenom "du väljer" i ca 20 minuter. Under arbetet skall eleverna fundera och skriva ned svaren på frågorna i "Frågor-du väljer"

Diskutera elevernas svar med frågeställningar som:

- Blev resultatet av dina val en varsam eller ovarsam förändring?

- Ge exempel på en varsam och en ovarsam ombyggnad. Exempler kan tas både från verkligheten och från webbplatsen.
- Hur påverkas ett hus med rött tak om man byter till ett svart tak?
- Vilket ansvar har du för det färdiga resultatet av en renovering, tillbyggnad eller liknande? Gör du som du är tillsagd eller vill/vågar/kan du ifrågasätta eller påverka valet av åtgärder?
- Kan du ge exempel på arbeten där du känner stolthet respektive skam över att du varit delaktig? Varför?
- Har du någonsin haft möjligheten att göra egna val i en byggprocess eller har du endast jobbat efter andras beslut och planer?

TÄNK VARSAMT

Bakgrund

Syftet med avsnittet "tänk varsamt" är att uppehålla sig vid ordet varsamt och titta på det ur olika perspektiv. Känner man sig bekväm med ett begrepp är det lättare att använda sig av det.

Förhoppningen är att en reflektion över vad vi tycker, tänker samt planerar att genomföra i olika sammanhang kan leda till större varsamhet.

AKTIVITETER – TÄNK VARSAMT

Genomförande

Använd fliken "tänk varsamt" för att samla klassen till en gemensam diskussion. Låt orden och serierna vara utgångspunkt för diskussioner om varsamhet. Orden antyder olika perspektiv på varsamhet och nedan finns förslag på hur diskussionen kan inledas.

Tips

verktyg: Många moderna verktyg är motoriserade och därför betydligt starkare och snabbare än handverktyg. Diskutera vid vilka tillfällen som det kan vara en fördel att använda handverktyg jämfört med motorsåg, spikpistol o.s.v.

attityd: Det är lätt att riva ut allt och börja om från början. Byggmarknaden är organiserad för att slänga det gamla och köpa helt nytt. Detta förhållningsätt är uppenbart ett miljöproblem men även ett problem för att hus förvanskas och deras karaktärsdrag förstörs. Kan eleverna se problematiken i detta och är de medvetna om att olika människor har olika attityd?

metod: Det finns många olika sätt man kan göra saker på. Med ordet "metod" kan man peka på att vissa moderna metoder inte passar i äldre hus. Det blir fult och otätt om man bara använder motorsåg i stället för

yxan när knutarna ska huggas i ett timmerhus. Att måla snickerier med roller istället för pensel blir inte heller bra. Låt eleverna hitta på några andra exempel där moderna metoder inte passar.

original: I många fall är det helt otänkbart att byta ut ett original mot något modernt. Då är det helt naturligt att vara rädd om originalet. Om du till exempel tar en kopia av en sedel kommer kopian inte vara värd lika mycket som originalet. Man byter inte heller ut motorn i Harley Davidson till en suzukimotor. Det finns oändligt med exempel där originalet är självklart viktigt. Kommer eleverna på fler, gärna med anknytning till hus?

kunskap: Avsikten här är att uppmuntra till att ta hjälp av kollegor om man känner sig osäker på en arbetsuppgift. Särskilt när det gäller äldre byggnadstekniker som man kanske ser för första gången. Behärskar man inte arbetsuppgiften ska man hellre ta hjälp av någon än att riskera att förstöra.

material: Fram till 1950-talet var byggandet hantverksmässigt, ofta med stor precision. Det ingick i byggnadsarbetarens jobb att ha kontroll på byggmaterialens kvalitet. Särskilt tydligt märks det på virkeskvalitén då man var noggrann med att välja virke med rätt egenskaper för hur det skulle användas.

erfarenhet: Här vill vi uppmuntra till att reflektera över arbetsuppgifterna så att man framöver kan dra nytta av erfarenheten. Det handlar om att bygga upp en yrkeskunskap utifrån sina arbetsuppgifter. Uppmuntra eleverna till att dela med sig av erfarenheter knutna till de praktikplatser de haft.

Elevens aktivitet

Övning 1: Syftet med denna uppgift är att ge eleven tillfälle att formulera egna varsamma val och åtgärder.

Bilaga: tänk varsamt

Kopiera pdf-filen "tänk varsamt" till varje elev.

Genomförande

Elevernas uppgift är att ge förslag på åtgärder i ett 1950-talskök. Förfrågan som kommer från en fiktiv husägare ger ramarna. Läs igenom instruktionen för hela gruppen, förtydliga vid behov så att alla elever har förstått uppgiften. Eleverna behöver inte ta hänsyn till kostnader och tidsåtgång. Det väsentliga är att fokusera på åtgärdsförslagen utifrån begreppet varsamhet. Vid behov kan du som ledare förtydliga områden som:

Diskbänk	Skafferi	Belysning
Stommar	Kyl/frys	Beslag
Luckor	Spis	
Bänkskivor	Kakel	

Ge eleverna 30 minuter att lösa uppgiften. Eleven skriver sina förslag direkt på skisserna, drar pilar och förtydligar.

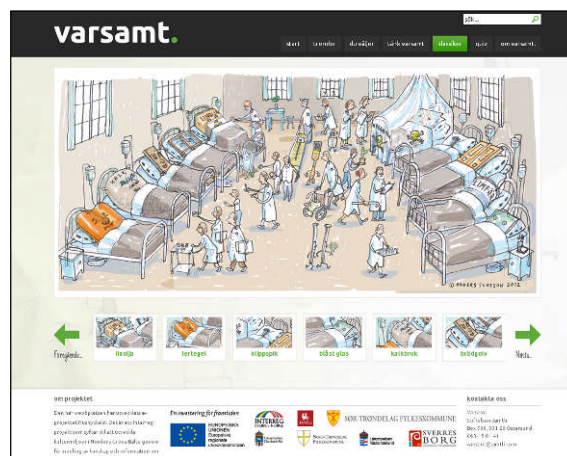
Diskutera elevernas svar med hjälp av frågeställningar som:

- I vilka fall har vi valt likartade åtgärder?
- I vilka fall skiljer sig åtgärderna åt tydligt?
- Vilken åtgärd var svårast att föreslå?
- Vilken åtgärd var lättast att föreslå?
- Vad betyder det för dig att vara varsam, att renovera varsamt?

KLASSIKER

Bakgrund

Avsnittet "klassiker" är en introduktion till några byggnadsmaterial som sällan eller aldrig används i nybyggnad men som är vanliga i äldre bebyggelse. Byggnadsmaterialen är väl beprövade men de kräver viss kunskap för att hantera dem. Sjukhusmiljön har valts för att visa att materialen inte behöver bytas ut utan att de håller länge om de vårdas och kontinuerligt tas omhand. Jämför med så kallade underhållsfria material som i många fall inte kan underhållas utan måste bytas när de är utslitna.

Förhoppningen är att kunskap om byggnadsmaterialen kan leda till att materialen underhålls i stället för att rivas ut och kastas bort.

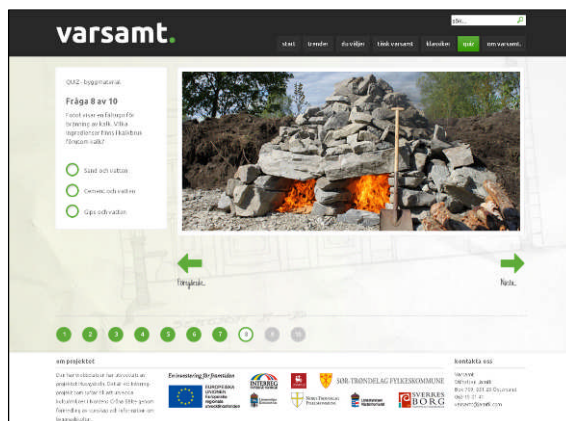
Genomförande

Avsnittet "klassiker" kan med fördel användas för självständigt arbete då det finns en del text att läsa. Låt eleverna titta och läsa sig genom alla material och avsluta med att svara på det quiz som heter "byggmaterial". När alla frågor besvarats visas resultatet. I anslutning till resultatet finns länkar till "klassiker" där eleven kan läsa på om de material där svaret inte blev rätt.

QUIZ

Bakgrund

Frågorna i de quiz som finns på webbplatsen handlar om hus och byggnade. För de quiz som vi hänvisar till i denna lärarhandledning finns svaren att hämta inom webbplatsen. Men det finns även andra quiz där svaren inte finns att läsa sig till.

Genomförande

Eleverna kan arbeta självständigt med webbplatsens olika quiz. För att visa att eleverna svarat på alla frågor kan de skriva ut resultatsidan med de rätta svaren.

Tips

Både envals- och flervalsfrågor förekommer. Det framgår i början av respektive quiz vilken typ av frågor det är. Det går även att se på frågan vilken typ det är. På envalsfrågor markeras svaret i en grön cirkel medan flervalsfrågor har gröna kvadrater.

Elevers aktivitet

Se genomförande ovan samt kapitel "trender", "hustrender", "välj varsamt" och "klassiker" i detta dokument.